

Andrzej Adamiak

**PROGRAM NAUCZANIA
GEOGRAFII
W SZKOŁACH PONADGIMNAZJALNYCH**

ZAKRES PODSTAWOWY

Oficyna Edukacyjna * Krzysztof Pazdro

SPIS TREŚCI

Wstęp	3
1. Dydaktyczne i wychowawcze założenia programu nauczania geografii	4
2. Edukacyjne cele kształcenia	6
3. Edukacyjne cele wychowania	7
4. Materiał nauczania – treści nauczania	8
5. Procedury osiągania celów edukacyjnych	11
5.1. Procedury stosowane systematycznie	11
5.2. Procedury stosowane fakultatywnie (dowolnie)	12
6. Opis założonych osiągnięć uczniów	14
7. Metody oceniania osiągnięć ucznia i kryteria oceny	16
8. Bibliografia	18

WSTĘP

W polskim systemie oświatowym od kilku lat trwa kolejna reforma programowa. Zewnętrznym jej objawem jest stopniowe wprowadzanie do praktyki szkolnej nowej wersji „Podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół”.

Nowa „Podstawa programowa...” zaczęła obowiązywać w klasach pierwszych szkół podstawowych i gimnazjów od 1 września 2009 roku i konsekwentnie (rok po roku) jest wprowadzana w kolejnych klasach tych typów szkół.

Od 1 września 2012 roku wspomniana „Podstawa programowa...” będzie obowiązywać w pierwszych klasach szkół ponadgimnazjalnych. Konsekwencją wprowadzania reformy programowej na tym etapie jest potrzeba opracowania m.in. prezentowanego niżej „Programu nauczania geografii w szkołach ponadgimnazjalnych – zakres podstawowy”.

Program ten został przygotowany na podstawie trzech dokumentów:

1. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 r., Nr 4, poz. 14).
2. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczania (Dz.U. z 2009 r., Nr 89, poz. 730).
3. Projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 maja 2011 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych.

Zgodnie z zapisem w projektowanych ramowych planach nauczania w szkołach ponadgimnazjalnych, prezentowany „Program nauczania geografii...” musi być zrealizowany w ogólnym wymiarze 30 godzin – czyli 1 godziny na tydzień. Wspomniany wymiar godzin ma być zrealizowany:

- w klasie I szkół ponadgimnazjalnych typu liceum,
- w klasach I i II szkół ponadgimnazjalnych typu technikum.

Dopiero po zrealizowaniu geografii w zakresie podstawowym można będzie przystąpić do realizacji geografii w zakresie rozszerzonym.

1. DYDAKTYCZNE I WYCHOWAWCZE ZAŁOŻENIA PROGRAMU NAUCZANIA GEOGRAFII

Przez długi czas – bo aż po XX wiek – geografia, zgodnie ze swoją nazwą, dostarczała ludziom opisu otaczającego ich świata, który ciągle ewoluował. Obecnie geografia przedstawia uczniowi współczesny świat, składający się z wzajemnie powiązanych procesów i zjawisk. Geografia przedstawia rolę ludzi – ale także pojedynczego człowieka – w świecie oplecionym sieciami: rzeczywistymi i wirtualnymi.

Jeszcze nie tak dawno nauczyciel i podręcznik uczniowski byli dla ucznia naprawdę jedynym źródłem wiedzy. Dzisiaj uczeń ma dostęp do wielu, bardzo zróżnicowanych źródeł informacji. Z nich dowiaduje się o współczesnych wydarzeniach politycznych, gospodarczych, społecznych, przyrodniczych. Wydarzenia te także stanowią przedmiot badania geografii. Geografia zatem pozwala zrozumieć i ocenić zjawiska i procesy zachodzące we współczesnym świecie.

Na lekcjach geografii (w zakresie podstawowym) w szkole ponadgimnazjalnej uczeń powinien poznać zagadnienia społeczne i gospodarcze oraz problemy środowiska przyrodniczego współczesnego świata. Zagadnienia te muszą być ilustrowane aktualnymi wydarzeniami. Uczeń, rozpatrujący wspomniane zagadnienia w skali globalnej, powinien wykorzystywać wiedzę dotyczącą poszczególnych państw i regionów zdobytą na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Powszechny w społeczeństwie globalnym dostęp do Internetu ma niewątpliwy wpływ na przemiany społeczne i kulturalne na świecie. Mówiąc o przedmiocie badań geografii nie wolno zapominać o współczesnych przepływach dóbr, pieniędzy, informacji oraz ludzi między bliskimi i odległymi miejscami. Wielkie zmiany zachodzące we współczesnym świecie – nowy model globalnego podziału pracy i jego polityczne konsekwencje, składają się na zjawisko globalizacji. Szeroko są znane negatywne skutki tego zjawiska, np.: przenoszenie miejsc pracy z krajów dobrze rozwiniętych do krajów rozwijających się, pozostawanie pewnych grup społecznych i regionów na niskim poziomie rozwoju, migracje międzynarodowe, zniszczenie środowiska przyrodniczego i globalne zmiany klimatyczne. Rzadko mówi się o korzyściach wynikających z globalizacji, takich jak: szerszy dostęp do informacji ułatwiający kształcenie społeczeństw, ułatwienie kontaktów międzyludzkich, łatwiejszy dostęp do usług, rozwój handlu zagranicznego.

Można stwierdzić, że „Podstawa programowa...” dotycząca geografii w szkołach ponadgimnazjalnych dla zakresu podstawowego oraz przygotowany na jej podstawie prezentowany program nauczania skupiają się głównie na współczesnych procesach globalizacji i ich konsekwencjach. Po zrealizowaniu tego programu uczeń powinien umieć wskazywać pozytywne i negatywne skutki rozwoju procesów globalizacji.

Rozmowa z uczniami podczas lekcji na temat współczesnych przemian świata, wynikających z globalizacji, powinna zawierać szereg aspektów wychowawczych. Na przykład:

- we współczesnym świecie człowiek nie może żyć sam dla siebie – musi współdziałać z grupą;
- nieprzemyślana do końca działalność człowieka często stanowi zagrożenie dla środowiska przyrodniczego, a tym samym życie ludzi staje się coraz trudniejsze;
- tylko szanując innych ludzi (bez względu na wiek, rasę, język, płeć, religię i poglądy) można z nimi współdziałać we współczesnym świecie;
- należy wspierać działania ludzkie dotyczące np. przestrzegania praw człowieka, rozwoju demokracji oraz utrzymania pokoju.

Zawartość „Programu nauczania geografii w szkołach ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy” jest ściśle skorelowana z zapisem obowiązującej „Podstawy programowej...”

2. EDUKACYJNE CELE KSZTAŁCENIA

Aby proces kształcenia (pozyskiwania wiadomości i umiejętności) uczniów podczas realizacji „Programu nauczania geografii...” mógł przebiegać harmonijnie, muszą być sformułowane edukacyjne cele kształcenia. Ponieważ realizacja prezentowanego programu nauczania trwa tylko rok – to nie można formułować zbyt wielu celów, bo staną się przez to nierealne do osiągnięcia.

Skuteczne nauczanie geografii w zakresie podstawowym na IV etapie edukacji pozwoli uczniom osiągnąć wymienione niżej cele kształcenia.

- ◆ Nabycie umiejętności, które są niezbędne do życia w XXI wieku – wieku informacji:
 - sprawniejsze posługiwanie się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,
 - wykorzystywanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.

- ◆ Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata dzięki:
 - utrwalonemu nawykowi aktualizacji wiedzy poprzez systematyczną rejestrację bieżących wydarzeń na świecie,
 - śledzeniu zmian na mapie politycznej i gospodarczej świata.

- ◆ Systematyczne dostrzeganie ciągłych zmian zachodzących na świecie, w skali globalnej, regionalnej i lokalnej – jako efektu procesów globalizacji, dzięki:
 - umiejętnemu wykorzystaniu Internetu,
 - systematycznemu przeglądowi środków masowego przekazu.

- ◆ Rozumienie relacji człowiek–przyroda–społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej ułatwi działania wychowujące.

Powyższe edukacyjne cele kształcenia zostały sformułowane poprzez uszczegółowienie ogólnych celów kształcenia, zapisanych w „Podstawie programowej...”.

Realizując powyższe cele nauczyciel powinien nawiązywać do zrealizowanych w gimnazjum edukacyjnych celów kształcenia.

3. EDUKACYJNE CELE WYCHOWANIA

Z punktu widzenia praktyki szkolnej niemożliwe jest oddzielenie dydaktyki od wychowania. Nie można uczyć nie wychowując – dydaktyka i wychowanie splatają się w jedność (tak jak jednością jest kobiecy warkocz). Dlatego też po sformułowaniu edukacyjnych celów kształcenia konieczne trzeba sformułować edukacyjne cele wychowania.

Podczas każdej lekcji geografii nauczyciel nauczając swego przedmiotu równocześnie prowadzi proces wychowania uczniów. Cele wychowania mogą wynikać bezpośrednio z realizowanych treści geograficznych, albo ze sposobu organizacji pracy uczniów.

Efektywne i efektowne przeprowadzenie wszystkich wymaganych lekcji geografii w klasie I szkoły ponadgimnazjalnej powinno doprowadzić do osiągnięcia wymienionych niżej pozytywnych zmian wychowawczych w zespole klasowym oraz u każdego z uczniów.

- ◆ Materiał nauczania realizowany na lekcjach wymusi bardzo często stosowanie pracy w grupach (jako formy pracy), efektem czego będzie:
 - lepsza współpraca uczniów w grupie roboczej,
 - pogłębienie umiejętności negocjacji i uzgodnienia wspólnego stanowiska,
 - pogłębienie się u nich przekonania o racjonalności takiej współpracy.
- ◆ Utrwalenie przekonania o konieczności szacunku do ludzi (bez względu na ich rasę, narodowość, wiarę, poglądy czy przekonania) umożliwi ukształtowanie poglądów uczniów zgodnie z wielowiekową polską tradycją tolerancji.
- ◆ Odnajdywanie i utrwalanie relacji między ludźmi a miejscami, w których przyszło im żyć, umożliwi kształtowanie przywiązania emocjonalnego do Małej Ojczyzny.
- ◆ Pogłębienie świadomości faktu, że społeczne i kulturowe zróżnicowanie przestrzeni geograficznej, przekładające się na wybory dokonywane przez jednostki i grupy społeczne, wobec bieżących wydarzeń na świecie o charakterze społeczno-gospodarczym, staje się coraz ważniejsze i coraz potrzebniejsze.
- ◆ Ugruntowanie przekonania, że dzisiejsze wybory jednostek oraz grup społecznych będą wywoływać skutki w kolejnych pokoleniach społeczeństw, pozwoli wzmocnić u uczniów poczucie odpowiedzialności za swoje postępowanie.

Ocenianie stopnia osiągnięcia celów wychowawczych w krótkim (rocznym) horyzoncie czasowym może być trudne. Nauczyciele muszą przyjąć do wiadomości, że wychowanie jest procesem powolnym, długotrwałym i zmusnym.

4. MATERIAŁ NAUCZANIA – TREŚCI NAUCZANIA

Treści nauczania geografii w zakresie podstawowym przedstawiono w „Podstawie programowej...” w postaci dwudziestu siedmiu szczegółowych wymagań edukacyjnych, które pogrupowano w trzy wielkie – jednorodne pod względem merytorycznym – działy.

Edukacyjne cele kształcenia i wychowania zostaną osiągnięte po przeprowadzeniu w I klasie szkoły ponadgimnazjalnej stosownej ilości lekcji geografii, podczas których będą zrealizowane wszystkie zapisane w „Podstawie programowej...” treści nauczania.

I. WSPÓŁCZESNE PROBLEMY DEMOGRAFICZNE I SPOŁECZNE ŚWIATA

Uczeń:

1. wyróżnia i charakteryzuje obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej; formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie;
2. charakteryzuje główne procesy demograficzne (fazy przejścia demograficznego i przejścia epidemiologicznego) na przykładzie całego świata i poszczególnych kontynentów;
3. klasyfikuje migracje, podaje ich przyczyny i ocenia skutki tego zjawiska; charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów;
4. wyjaśnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na świecie; opisuje procesy tworzenia się aglomeracji miejskich oraz ich formy;
5. identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata (np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych);
6. wyjaśnia znaczenie kultury i tradycji regionalnych w procesie różnicowania się regionów pod względem rozwoju społecznego i gospodarczego (np. wyjaśnia rolę tradycji w rozwoju przedsiębiorczości w państwach Azji Południowo-Wschodniej).

II. ZRÓŻNICOWANIE GOSPODARCZE ŚWIATA

Uczeń:

1. klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony bogate i biedne (bogatą Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata;
2. ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym kryzysem (klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem);

3. opisuje główne obszary upraw i chowu zwierząt na świecie, wyjaśnia ich zróżnicowanie przestrzenne;
4. wyjaśnia, z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie (uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe, społeczne i polityczne, mechanizmy wpływające na nierównomierny rozdział żywności w skali globalnej);
5. opisuje zmiany w funkcji obszarów wiejskich na wybranych przykładach (np. w Unii Europejskiej, w regionach turystycznych w państwach rozwijających się); potrafi wyjaśnić szanse i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i mieszkańców poszczególnych regionów, wynikające z procesów przemian zachodzących na terenach wiejskich;
6. charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie (w wyniku procesów wylesiania i zalesiania) i podaje przykłady gospodarowania zasobami leśnymi (pozytywne i negatywne);
7. charakteryzuje cechy gospodarki morskiej i podaje przykłady wykorzystania oceanu światowego oraz zagrożeń wynikających ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich;
8. charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie; dokonuje oceny zjawiska uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, potrafi wyjaśnić twierdzenie „ropa rządzi światem”;
9. wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej, wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych;
10. przedstawia cechy przemysłu wysokiej technologii i podaje przykłady jego lokalizacji na świecie; poznaje nowe funkcje ośrodków przemysłowych i nowe formy przestrzenne – technopolie, klastry i dystrykty przemysłowe;
11. charakteryzuje wybrane obszary intensywnie zagospodarowywane turystycznie na świecie; wyjaśnia, dlaczego zmieniają się kierunki wyjazdów turystycznych Polaków; identyfikuje skutki rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego;
12. ocenia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i w życiu codziennym;
13. wyjaśnia zmiany zachodzące w kierunkach i natężeniu ruchu osób i towarów; wskazuje przykłady lokalizacji nowoczesnych terminali i ich rolę w rozwoju regionów;
14. podaje przykłady procesów globalizacji i ich wpływu na rozwój regionalny i lokalny;
15. wyjaśnia współczesne zmiany na mapie politycznej świata;
16. wyjaśnia na wybranych przykładach (w skali lokalnej, regionalnej i globalnej) przyczyny procesów integracyjnych i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne.

III. RELACJA CZŁOWIEK-ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE A ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Uczeń:

1. formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozaprzyrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej;
2. charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania (w tym zanieczyszczenia wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych;
3. rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku;
4. wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach świata do głodu i ubóstwa;
5. wykazuje na przykładach pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relacje człowiek-środowisko przyrodnicze (rozszerzanie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska).

5. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW EDUKACYJNYCH

Uczeń oraz nauczyciel tworzą pewien układ organizacyjny, który – podczas zajęć szkolnych, ale i pozaszkolnych – realizuje „Podstawę programową kształcenia ogólnego...”. Przy poprzednich podstawach układ nauczyciel–uczeń działał w sposób tradycyjny: nauczyciel, jako dawca wiedzy – nauczał, a uczeń odbierał wiedzę – był nauczany.

Wprowadzana obecnie do realizacji „Podstawa programowa...” wymusza zmianę sposobu działania układu „nauczyciel–uczeń”. Wymusza odejście od tradycyjnej formuły działania tego układu. Nauczyciel staje się przewodnikiem na drodze docierania do wiedzy (wiadomości i umiejętności) – jest sprawnym koordynatorem pracy uczniów. Uczeń, zdobywając sugerowane wiadomości i umiejętności, świadomie dociera do wiedzy podczas zajęć w klasie lub w terenie, ale także podczas zajęć pozaszkolnych. Uczeń po prostu uczy się.

Drogę pokonaną przez ucznia i nauczyciela podczas realizacji treści kształcenia (materiału nauczania), prowadzącą do osiągnięcia celów edukacyjnych (kształcenia i wychowania), możemy określić mianem „procedur osiągnięcia celów edukacyjnych”.

Biorąc pod uwagę sposób stosowania procedur osiągnięcia celów podczas zajęć edukacyjnych, możemy podzielić je na dwie grupy:

- procedury stosowane systematycznie,
- procedury stosowane fakultatywnie (dowolnie).

5.1. PROCEDURY STOSOWANE SYSTEMATYCZNIE

Procedury zaliczane do tej grupy są uniwersalne dla niemal całej geografii. W zasadzie mogą być używane na każdej lekcji geografii w I klasie szkoły ponadgimnazjalnej.

Proponowany poniżej zestaw procedur uwzględnia specyfikę materiału realizowanego w prezentowanym programie nauczania.

- **Praca z podręcznikiem uczniowskim** – wykorzystanie tekstu, ale także materiału ilustracyjnego oraz części ćwiczeniowej (bloków zadań dydaktycznych).
- **Praca z zeszytem ćwiczeń** – rozwiązywanie wybranych zadań dydaktycznych we właściwych momentach procesu dydaktycznego ułatwia uczniowi docieranie do wiedzy, lub jej porządkowanie oraz pogłębianie.
- **Praca z mapą** (w atlasie, w podręczniku uczniowskim, mapą ścienną, mapą w zapisie elektronicznym) – umożliwia uczniowi lokalizację zjawisk i procesów oraz odnalezienie uzasadnienia takiej lokalizacji.

- **Analiza danych statystycznych** (nieprzetworzonych – w ujęciu tabelarycznym oraz przetworzonych – w postaci wykresów i diagramów) – jest nieodzowna przy nauczaniu geografii społeczno-ekonomicznej.
- **Analiza schematów i rysunków** – umożliwia poszerzenie wiadomości i umiejętności.
- **Samodzielne działanie ucznia** – zdobywanie wiadomości i umiejętności z podręcznika i ze źródeł pozapodręcznikowych, przy ograniczonej ingerencji nauczyciela, oraz udział w konkursach przedmiotowych.

Przedstawiony zestaw procedur (sposobów) osiągania celów jest przeznaczony głównie do pracy z całym zespołem klasy (praca zespołowa lub praca w grupach), ponieważ wszyscy uczniowie muszą przejść drogę – od treści kształcenia do celów kształcenia i wychowania.

Proponowany zestaw procedur stwarza duże możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów lub warunków realizacji programu. Na dobrą sprawę, wszystkie wymienione wyżej procedury pozwalają na indywidualizowanie pracy uczniów, ale pewne z nich wybitnie ją ułatwiają, np.:

- **samodzielne działanie ucznia** (procedura nie wymaga w tym momencie komentarza);
- **praca z zeszytem** ćwiczeń – wybitnie sprzyja indywidualizacji;
- indywidualna **praca z mapą** ułatwi uczniowi nabycie wiedzy i utrwali ją;
- **praca z podręcznikiem** wręcz wymaga, w pewnych ogniwach lekcji, indywidualnej pracy ucznia.

Należy ciągle pamiętać o starej zasadzie: „Schemat ułatwia nauczycielowi życie, ale dusi dydaktykę”.

5.2. PROCEDURY STOSOWANE FAKULTATYWNIE (dowolnie)

W zależności od treści nauczania realizowanych na konkretnej lekcji używa się procedur należących do drugiej grupy, tj. procedur **stosowanych fakultatywnie** (dowolnie). Nie oznacza to jednak, że podczas określonej lekcji nie mogą zostać zastosowane procedury należące do obydwu omawianych grup.

Nie należy pochopnie sądzić, że procedury należące do drugiej grupy są zestawione całkowicie dowolnie. Poniższa propozycja zestawu procedur stosowanych fakultatywnie jest także uwarunkowana specyfiką nauczanego materiału, tj. geografiami społeczno-ekonomiczną ogólną.

- **Stosowanie metod nauczania aktywizujących pracę ucznia** jest bardzo skuteczne w dwu przypadkach – podczas lekcji powtórzeniowych (sumujących posiadaną wie-

dzę) oraz przy ocenie faktów, zjawisk i procesów; metody te są dużo mniej skuteczne w przypadku konieczności zdobywania nowej wiedzy (zwłaszcza samodzielnie).

- **Analiza obrazów** (nieruchomych – ilustracji, plansz „na papierze”, w zapisie elektronicznym oraz ruchomych – filmu, w zapisie elektronicznym) umożliwia łatwiejsze zrozumienie problemów lub procesów.
- **Obserwacje terenowe** (zajęcia terenowe) pozwalają wiedzę zdobytą teoretycznie odnieść do realiów środowiska, w którym działa człowiek.
- **Wykonywanie dodatkowych zadań** może odbywać się dwojako:
 - indywidualnie, np. wykonanie posteru lub prezentacji elektronicznej,
 - zespołowo (działania w grupie), np. przeprowadzenie projektu.

Przedstawiony zestaw procedur osiągnięcia celów kształcenia także może być stosowany dwojako: do pracy z całą klasą, lub do indywidualizowania pracy ucznia.

Indywidualizowaniu pracy ucznia szczególnie sprzyjać będą:

- **wykonywanie dodatkowych zadań**, zwłaszcza tych, które są określane jako zadania indywidualne (poster, prezentacja);
- **metody aktywizujące pracę ucznia**, które preferują pracę w grupach roboczych, ale organizując pracę w grupach często stosuje się pracę różnym frontem przez poszczególnych członków grupy.

Przedstawione wyżej obie listy procedur dojścia do celów edukacyjnych nie są zamknięte. Każdy nauczyciel, korzystający z prezentowanego programu, powinien obie listy przystosować do możliwości swoich uczniów.

6. OPIS ZAŁOŻONYCH OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

„Program nauczania geografii w szkołach ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy”, zgodnie z projektowanym ramowym planem nauczania, musi być realizowany w ciągu 30 godzin dydaktycznych, a więc w ciągu 1 roku. Biorąc pod uwagę powyższy fakt, zakładane osiągnięcia ucznia – jeśli mają być realne – nie mogą być formułowane zbyt obficie.

Osiągnięcia te należy uporządkować, zestawiając je następująco:

I. Pogłębienie przez ucznia wiadomości merytorycznych dotyczących:

a) geografii człowieka

uczeń:

- przedstawia i uzasadnia zróżnicowanie rozmieszczenia człowieka na Ziemi,
- charakteryzuje i uzasadnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na poszczególnych kontynentach,
- uzasadnia współczesne przemiany migracji,
- uzasadnia rolę kultury oraz tradycji regionalnych w różnicowaniu regionów,
- charakteryzuje procesy demograficzne;

b) gospodarki świata

uczeń:

- przedstawia zróżnicowanie gospodarcze krajów świata i jego skutki,
- omawia przyczyny i skutki zróżnicowania wyżywienia ludzi na Ziemi,
- wyjaśnia współczesne przemiany terenów wiejskich,
- uzasadnia współczesne przemiany dokonujące się w przemyśle i w usługach (szeroko rozumianych) na świecie,
- przedstawia i uzasadnia współczesne przemiany globalnego rynku pracy,
- przedstawia zmiany zachodzące na mapie politycznej świata,
- wyjaśnia skutki procesów integracyjnych współczesnego świata;

c) wpływu działań człowieka na środowisko

uczeń:

- wykazuje wpływ działalności człowieka na środowisko przyrodnicze,
- przedstawia i uzasadnia prognozę zmian zachodzących w środowisku pod wpływem działań człowieka.

II. Osiągnięcie umiejętności zawartych w edukacyjnych celach kształcenia

uczeń:

- sprawniej posługuje się technologią komputerową – zwłaszcza przy odszukiwaniu koniecznych wiadomości,
- lepiej potrafi wykorzystywać pozapodręcznikowe źródła wiedzy,
- aktualizuje swoją wiedzę geograficzną posługując się informacjami niesionymi przez środki masowego przekazu,

- systematycznie śledzi zmiany mapy świata,
- pogłębił umiejętności analizy stanu środowiska przyrodniczego.

III. Osiągnięcie założonych edukacyjnych celów wychowawczych

uczeń:

- świadomie i racjonalnie współpracuje z rówieśnikami w grupie roboczej,
- szanuje innych ludzi, ich poglądy oraz przekonania,
- rozumie konieczność racjonalnego postępowania w środowisku – „człowiek nie jest groźnym władcą środowiska przyrodniczego, ale dobrym jego współgospodarzem”,
- rozumie, że każdy człowiek żyje w swojej Małej Ojczyźnie.

7. METODY OCENIANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ I KRYTERIA OCENY

Ocena szkolna jest informacją o wyniku kształcenia wraz z komentarzem wyjaśniającym ten wynik. Ocenianie osiągnięć w pracy uczniów jest jednym z najdelikatniejszych problemów w metodyce nauczania geografii. Każda ocena sformułowana jest przecież indywidualnie i subiektywnie przez nauczyciela.

Ocena szkolna (ocena pracy ucznia) najczęściej jest wyrażana stopniem szkolnym, który jest swego rodzaju symbolem spełnienia wymagań programowych. Komentarz do oceny może mieć zróżnicowaną formę: może być pisemny lub ustny, ale można go określać jako zwięzły (syntetyczny) lub opisowy – czyli słowny lub zdaniowy. Pamiętajmy, że komentarz do oceny jest niezbędny.

W projektowanym ramowym planie nauczania czas przeznaczony na zrealizowanie geografii w zakresie podstawowym jest ograniczony do jednego roku szkolnego, w wymiarze 1 godziny tygodniowo. Ograniczony czas realizacji z jednej strony – nie ułatwia wystawiania stosownej ilości ocen, z drugiej zaś – wymusza maksymalne zróżnicowanie przez nauczyciela sposobów uzyskiwania ocen częściowych.

Na podstawie uzyskanych przez ucznia ocen częściowych, w ciągu roku dwukrotnie wystawia się oceny klasyfikacyjne. Ilość ocen częściowych, niezbędną do klasyfikacji, określa się następująco: „podwójna wartość tygodniowego wymiaru godzin + jeszcze jedna ocena”. Stad wniosek, że nie powinno się klasyfikować ucznia na podstawie dwóch ocen częściowych. Klasyfikować można dopiero wtedy, gdy uczeń ma przynajmniej trzy oceny częściowe.

Oceny częściowe, wyrażone stopniami szkolnymi, mogą być wystawiane za:

- a) **wypowiedzi ustne**, które mogą dotyczyć materiału zrealizowanego na poprzednich lekcjach, lub materiału aktualnie realizowanego na lekcji (nie należy wystawiać oceny za jednorazową, krótką wypowiedź); niewiele jest lekcji w półroczu (semestrze), zatem jeśli uczniowie będą mieli podczas klasyfikacji po dwie oceny częściowe za wypowiedzi ustne, to można to uznać za duże osiągnięcie;
- b) **duże pisemne prace kontrolne, tzw. sprawdziany**, których w półroczu nie może być zbyt wiele, dlatego proponuje się:
 - w I półroczu – sprawdzian „na wejściu” oraz pracę pisemną po realizacji działu nauczania dotyczącego ludności świata,
 - w II półroczu – jedną lub dwie prace pisemne przy realizacji działu nauczania dotyczącego zróżnicowania gospodarczego świata; można rozważyć przeprowadzenie sprawdzianu na koniec roku szkolnego;
- c) **małe pisemne prace kontrolne, trwające 10 lub 15 minut**, które mogą być prowadzone nieregularnie, np. po przeprowadzeniu kilku lekcji bliskich sobie pod względem tematycznym; małe prace kontrolne nie powinny, i nie mogą zastąpić ocen za wypowiedzi ustne (ale zawsze powinny być zapowiedziane);

- d) **wykonane prace domowe;** oceny powinny być wystawiane systematycznie, w miarę możliwości na każdej lekcji;
- e) **wykonane dodatkowe prace;** powinny one być wysoko oceniane przez nauczycieli – np. za wykonanie posteru, przygotowaną prezentację elektroniczną, udział w projekcie, zdobycie interesujących wiadomości ze środków masowego przekazu i wszelkie „prace zlecone” przez nauczyciela.

Aby można było dokonać klasyfikacji w rozsądny sposób, należy zastosować pewne **kryteria oceniania wiedzy geograficznej oraz umiejętności zdobytych przez uczniów**, na przykład:

- stopień opanowania wiedzy oraz umiejętności zapisanych w programie,
- wykonywanie powierzonych zadań,
- umiejętność komunikowania się,
- aktywność i zaangażowanie w poszukiwaniu pozapodręcznikowych źródeł wiedzy,
- praktyczne wykorzystanie zdobytych wiadomości i umiejętności,
- osiągnięcia indywidualne ucznia.

Oceniając pracę ucznia nauczyciel musi pamiętać, że:

- podstawowym kryterium wystawiania oceny „celującej” jest prezentowanie przez ucznia wiedzy w zakresie ponadprogramowym;
- nadmierny schematyzm w ocenianiu ułatwia nauczycielowi pracę, ale równocześnie dusi dydaktykę;
- łatwo ulegamy pokusie wystawienia oceny niedostatecznej (choć czasem trzeba to zrobić);
- zbyt wielka ilość wystawionych ocen niedostatecznych sprawia, że przestaje to być problemem dla ucznia, a staje się problemem dla nauczyciela.

Dążąc do wysokiej częstotliwości oceniania pracy uczniów i do wystawienia dużej ilości ocen cząstkowych zapominamy o tym, że każdy wystawiony stopień musi być głośno uzasadniony – bo dla ucznia każda wystawiona ocena jest informacją zwrotną.

8. BIBLIOGRAFIA

Wydawnictwa zwarte

1. Arends R.I. 1995. *Uczymy się nauczać*. WSiP. Warszawa.
2. Bartoszewska M. (red.). 1998. *Jak uczyć uczniów uczenia się? Metody aktywne na lekcjach geografii – scenariusze lekcji*. Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Lublinie, Lublin.
3. Czaińska Z., Wojtkowicz Z. 1999. *Aktywne metody w edukacji geograficznej*. Stowarzyszenie Oświatowców Polskich. Toruń.
4. Czerny M., Szkurłat E. 2009 – *Komentarz do podstawy programowej przedmiotu „Geografia”*.
5. Dryden G., Vos. J. 2002. *Rewolucja w uczeniu*. Zysk i S-ka. Poznań.
6. Grodzka-Borowska A. 2005. *Planowanie wynikowe procesu dydaktycznego*. WSiP.
7. Konarzewski K., 2008, *Sztuka nauczania. Szkoła*. PWN. Warszawa.
8. Kozłowska A. 2002. *Pomiar dydaktyczny i ewaluacja w szkole z teorii i praktyki*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna. Częstochowa.
9. Kruszewski K. 2009. *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*. PWN. Warszawa.
10. Kubiczek B. 2006. *Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się?* Wydawnictwo NOWIK. Opole.
11. Kupisiewicz C. 2000; *Dydaktyka ogólna*. Graf Punkt. Warszawa.
12. Liszka H. 2004. *Dlaczego powinniśmy stosować metody aktywizujące na lekcjach?* Wszystko dla szkoły nr 12.
13. Niemierko B. 1997; *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*. WSiP. Warszawa.
14. Niemierko B. 2002. *Ocenianie szkolne bez tajemnic*. WSiP. Warszawa.
15. Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Jaworznie. 2003. *Informator maturalny z geografii od 2005 roku*. Poligrafia D&N. Warszawa.
16. Perrott E. 1995. *Efektywne nauczanie. Praktyczny przewodnik doskonalenia nauczyciela*. WSiP, Warszawa.
17. Piskorz S. (red.). 1997. *Zarys dydaktyki geografii*. PWN. Warszawa.
18. Rechnio B. 2008. *Skuteczne aktywizowanie*. Wszystko dla szkoły nr 3.
19. Srokosz W. 2004. *Geografia. Zadania, wskazówki, zasady oceniania. Jak przygotować się do egzaminu*. Nowa Era. Warszawa.
20. Werwicki A.; Modelowa sylwetka nauczyciela geografii. *Geografia w szkole*. 1979 nr 5.
21. Zaniewicz Z. 2010. *Metody pracy z uczniem a efektywność nauczania geografii na przykładzie wybranych liceów ogólnokształcących województwa lubelskiego*. Praca doktorska. UMCS. Lublin.
22. <http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl/>